

کتابخانه

پیشگام علم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع و تخصصی

کتابخانه
کتابخانه دیجیتال
کتابخانه دیجیتال

حائری یزدی

کتاب

((کاوشهای عقل نظری))

کتاب ((کاوشهای عقل نظری)) که بدست محقق صاحب‌نظر، مرحوم دکتر مهدی حائری یزدی، تالیف یافته، در عین ایجاز و اختصار شامل یک‌دوره تحقیقی فلسفه اسلامی است که در آن به اهم موضوعات و مباحث فلسفه اسلامی پرداخته شده و به عقیده نگارنده «یک تحریر صحیح علمی و در عین حال ساده و سهل‌المنال از اصول و کلیات فلسفه اسلامی است». مولف نکته‌سنج بنا به مناسبت آنجا که وضع مطابق با طبع افتاده به مقایسه و تطبیق بین فلسفه اسلامی و فلسفه غربی پرداخته و نقل و قولهایی از فلاسفه را مطرح و در نقد و بررسی و اجتهاد و واریسی آنها کمر همت بسته است که از این جهت ابتکاری نو و در خور تحسین است.

این کتاب در قطع معمولی و در ۳۶۲ صفحه در تاریخ آذرماه ۱۳۶۰ به همت شرکت سهامی انتشار با چاپ دوم و تجدیدنظر وارد بازار گردیده اصل کتاب در سال ۱۳۴۷ بقلم استاد نوشته شده است.

مولف در مقدمه مفصل و مبسوط کتاب که بسیار پر مغز و حاوی مسایل مهم و قابل تامل است، تحت عنوان نیم‌رخ از فلسفه کنونی اسلامی هدف از نگارش و نشر کتاب را دفاع از یک دانش بلند پایه که حتی نزد دوستان وی هم مهجور مانده عنوان می‌کند و با تذکر این مساله که فلسفه اسلامی با آن همه فر و شکوه و عظمت بنیاد و بنیانگذارنش بکلی در جهان معاصر مهجور و ناشناخته مانده است تاکید می‌کند که فلسفه ما لغزاننده هست اما لغزنده نیست، فرساینده هست اما فرسوده نیست و خلاصه آنگونه نیست که تصور شود ما از پیشروی و پیروی و از تحقیق به تقلید سقوط کرده‌ایم. نخستین فصل از فصول ۱۴گانه این کتاب به مبانی روش‌شناسی و مباحثی نظیر اجزاءالعلم- موضوع و مسایل و مبادی علوم و تعریف و تقسیم فلسفه و بیان فایده و نتیجه آن اختصاص می‌یابد. در فصلهای بعدی هستی به مثابه موضوع فلسفه اول مورد مطالعه و تحقیق قرار می‌گیرد، از مفهوم و مصداق و اشتراک لفظی و معنوی و تمییز و تعریف کلی و جزئی سخن به میان آمده و مولف وجود مخالطه‌ها را سبب خلط بین مفهوم و

وجود برماهیت، با اشاره به اشتباه بزرگ وی به توضیح و تبیین ابتکار تقدم بالحقیقه در حکمت متعالیه پرداخته، تقدم وجود را بر ماهیت همانند ملاصدرا تقدم بالحقیقه می‌شمارد.

مبحث وجود و اقسام آن (وجود رابطی و رابط) در فصل دهم مطرح می‌شود، و نگارنده در عین تاکید بر افتراق این دو وجود، به خلط و خطاهایی که در این زمینه رخ می‌دهد اشاره کرد، دقت و ظرافت علمی میرداماد و ملاصدرا را می‌ستاید.

با نگاهی تطبیقی به نقل و نقد سخن کانت (در کتاب نقادی عقل محض) اقدام کرده و تصریح می‌کند که کانت بر خلاف فلاسفه اسلامی وجود را بطور کلی رابط و نسبت مقولی پنداشته و اصلاً بوجود معمولی (اضافه اشرافی) قابل نبوده است) و بعد از بیان چندین مورد اختلاف نظر فکری و فلسفی بین کانت و فلسفه اسلامی، نکات مورد وفاق و مورد تایید در کلام کانت را که با نظام فلسفه اسلامی همخوانی دارد مورد مذاقه قرار می‌دهد.

فصل یازدهم با این مساله که علم از مسایل فلسفه است شروع می‌شود، و نگارنده بعد از تعریف علم، تصور معدومات و

مصادق در السنه فلاسفه اروپایی شایع می‌شورد.

پس از بیان اشتراک مفهوم وجود و تعریف تشکیک عامی و خاصی مولف به مبحث مهم اصالت وجود و تقریر محل نزاع و نفی و بطلان قول به اصلین (Dualism) اشاره کرد، و با بیان یکی از دلایل عمده بر اصالت وجود به طرح مناظره‌ای عالمانه بین دو مشرب فکری، صدرایی و سهروردی می‌پردازد. یک کشمکش عالمانه و گفت‌و شنود فیلسوفانه را سامان می‌دهد.

نگارنده که هم رای و همنوا با آرای صدرایی و مجذوب مکتب صدرالمتألهین است، استدلالات مدافعین اصالت ماهیه را مشاجرات لفظی قلمداد کرد، می‌کوشد تا در لفافه به حمایت از مکتب اصالت وجود برخاسته و آن را به مساعدت و معاضدت براهین فلسفی از تنگنای ایرادات رهایی بخشد و در میانه راه به جهت غنا بخشیدن بحث بوعلی‌سینا و سید شریف را نیز در چرخه این مناظره علمی وارد می‌سازد و شعاع علمی این بحث را وسعت می‌بخشد. و با نیم نگاهی به سخن کانت به این مبحث شکل و صورت تطبیقی می‌دهد در ادامه، مولف پس از نقل سخن سارتر در تقدم

محالات و حتی ممتنعات را بعنوان اولین دلیل بر اثبات وجود ذهنی برشمرده و با قایل شدن به سه نوع حمل، حمل شایع- حمل اولی ذاتی- حمل طفیلی مجازی در جهت حل شبهات وجود ذهنی آستین بالا می‌زند.

در فصل دوازدهم مولف به مبحث مهم و کلیدی اتحاد عاقل و معقول پرداخته و با اشاره بر برهان تضایف در جهت اثبات آن برآمده است.

فصل سیزدهم کتاب که از آغاز تا انجام با روش تحقیقی و تطبیقی و از منظر انتقادی و تحلیلی نگاشته شده و نقادی‌ها و نکته‌سنجی‌های مولف در آن بیشتر به چشم می‌خورد، به بحث جذاب و جالب خداشناسی تطبیقی اختصاص یافته است که محقق ازجمند با تقدیم و توضیح معنای حیثیات تعلیلیه و تقیدیه و حیثیت اطلاقیه درصدد بیان اثبات این که قضیه خدا موجود است یک قضیه ضروریه از کسی است برآمده است.

در ادامه، از دلیل هستی (Antological Argument) بعنوان متقن‌ترین دلیل اثبات صانع در روش فلسفه غرب یاد شده و مولف

تطبیقی بین فلسفه خداشناسی غرب و حکمت الهی مشرق زمین انجام داده است. بخشهای دیگر کتاب به ایرادات توماس اکویناس بر دلیل هستی (که توسط سنت آتسلم طرح نشده) اختصاص می‌یابد. و نگارنده به نکات مبهم فلسفه کانت اشاره میکند و فلسفه هستی در منظر کانت را به نظاره و نقد می‌نشیند.

در خاتمه فصل اشعار و اشاراتی نیز به منطق تحلیلی راسل داشته و با ریزبینی و نکته‌سنجی ایراداتی را برآن وارد می‌سازد. در فصل پایانی (۱۴) کتاب یک ترمینولوژی محققانه در توضیح مصطلحات و تعابیر فلسفی همچون عقل، علم، حد، حیثیات، حکمت، قضیه حقیقه و ... آمده که بسیار مفید و راهگشاست.

استاد دکتر حائری یزدی کتابهای دیگری هم در زمینه حکمت و فلسفه همچون، ((علم کلی))، ((هرم هستی)) دارد که نظریات مبدعانه و باریک بینی‌های مبتکرانه‌ای در آنها به چشم می‌خورد. وی در فلسفه اخلاق نیز کتاب ((کاوش‌های عقل عملی)) را به رشته تحریر درآورده است.

استاد گرانقدر مهدی حائری در ۱۹
تیر ماه ۱۳۷۸ جهان مادی را وداع گفت.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی